

9. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 7830, арк. 48.
10. ЦДАВО України, ф. 2, оп. 7, спр. 5593, арк. 157–190.
11. ЦДАВО України, ф. 2, оп. 7, спр. 7257, арк. 141–148.
12. ЦДАВО України, ф. 2, оп. 9, спр. 9333, арк. 22–122.
13. ЦДАВО України, ф. 2605, оп. 8, спр. 397, арк. 81.
14. ЦДАВО України, ф. 5111, оп. 1, спр. 245, арк. 216–218.
15. ЦДАВО України, ф. 582, оп. 31, спр. 78, арк. 41.

Аннотация

В.А.Столяр

Источниковая база исследования организации педагогического процесса в вечерних общеобразовательных школах Украины (1943-1991 гг.)

В статье определено источниковую базу исследования проблемы организации педагогического процесса вечерней общеобразовательной школы Украины (1943-1991 гг.), которая представлена документами и материалами государственных архивов; данным статистики; опубликованными государственными документами; материалами тогдашней педагогической периодики («Биология в школе», «Вечерняя средняя школа», «Воспитание школьника», «География в школе», «Иностранный язык в школе», «Литература в школе», «Математика в школе», «Иностранный язык в школе», «Народное образование», «Преподавание истории в школе», «Радянська освіта», «Радянська школа», «Русский язык в школе», «Советская педагогика», «Физика в школе», «Физическая культура в школе», «Химия в школе» та ін.). Наиболее полно проанализированы документы фондов (ф. 1, ф. 2, ф. 166; ф. 582; ф. 2605; ф. 5111) Центрального государственного архива высших органов власти и управления Украины. Охарактеризована роль источников, их информативные возможности, что позволит гибко подходить к освещению отдельных проблем исследования.

Ключевые слова: источниковая база, вечерняя школа, организация педагогического процесса, УССР, государственные архивы, данные статистики, педагогические периодические издания.

Summary

V.A.Stoliar

Source Base of the Research of Organization of Pedagogical Process at the Evening General Educational School of Ukraine (1943-1991)

The source base of the research of the problem of organization of pedagogical process at the evening general educational school of Ukraine (1943-1991), which is represented by the documents and materials from the state archives; materials of those days pedagogical periodicals has been determined in the article («Biology at School», «Evening Secondary School», «Teaching of Pupil», «Geography at School», «Foreign Language at School», «Literature at School», «Mathematics at School», «People's Education», «Teaching of History at School», «Soviet Education», «Soviet School», «Russian Language at School», «Soviet Pedagogics», «Physics at School», «Physical Culture at School», «Chemistry at School» and others.). The documents of the funds (f.1, f.2, f.166, f.582, f.2605, f.5111) of the Central State archives of higher organs of power and management of Ukraine have been fully analyzed. The role of the sources, their informative means, that allow to clear out some problems of the research in the more flexible way, have been characterized.

Key words: source base, evening general educational school, organization of pedagogical process, Ukrainian SSR, state archives, statistic data, pedagogical periodicals.

Дата надходження статті: «10» жовтня 2013 р.

УДК 37.012

І.В.СТРАЖНИКОВА.

кандидат педагогічних наук, доцент
(м.Івано-Франківськ)

Джерельна база історико-педагогічних досліджень Західного регіону України

У статті автор розкриває докорінні зміни наукових парадигм у світовій історіографії, обґрунтовує актуальність досліджень з історіографічних проблем, доводить, що проблемне історіографічне дослідження активізує зусилля сучасних науковців, прискорює більш глибоке вивчення історико-педагогічних питань, дозволяє визначити найбільш ефективний шлях їх вирішення, що потребує поглибленого аналізу і залучення нових джерел.

Ключові слова: дослідження, наука, аналіз, історіографія, еволюція педагогічної думки.

Як відомо предметом педагогіки є виховання, освіта й розвиток особистості. Тому завжди актуальними є дослідження педагогічної науки, її змісту, структури, рушійних сил та головних чинників розвитку, одержаних результатів. Жодна наука не може розвиватися без аналізу свого минулого, оцінки й систематичного перегляду накопиченої системи знань. У Національній доктрині

розвитку освіти (2002р.) окреслено пріоритетні напрями державної освітньої політики: особистісна орієнтація освіти; формування національних і загальнолюдських цінностей; створення рівних можливостей здобуття освіти громадянами; постійне підвищення якості освіти, оновлення її змісту й форм організації навчально-виховного процесу; розвиток системи безперервної освіти та навчання протягом усього життя тощо [11, с.180].

Історія педагогіки, як і історія будь-якої науки, покликана розкривати механізм руху науки, здійснювати раціональну реконструкцію історичного перетворення педагогічного знання, сприяти піднесенню теоретичного рівня сучасної педагогіки, створювати передумови для адекватної оцінки масштабів і значення її досягнень. У підходах до оцінки розвитку української педагогіки слід враховувати й регіональний компонент, що полягає у висвітленні основних загальних тенденцій за допомогою регіонального фактажу та матеріалу. До середини 1990-х років майже не було спроб дослідників узагальнити досягнення української педагогіки, зокрема Західного регіону України.

Як зазначено у дослідженні Т.І.Гуменюк, українська історіографія – природна складова частина світової історіографії, що практично пройшла з нею всі етапи розвитку. Однак на ній суттєво позначалися важкі умови бездержавності та організаційно-інформаційної ізоляції її частин у складі СРСР, Росії, Польщі, Румунії і Чехословаччини. Тому впродовж ХХ століття українські історики працювали в різних країнах й у різних етнополітичних умовах [4, с.10–11].

Сьогодні багато дослідників радянську історіографію вважають малопродуктивною, до неї втрачається інтерес. На наш погляд, ігнорування величезного пласта історичних досліджень тоталітарної доби є великою помилкою. Адже розглядаючи різні історіографічні аспекти розвитку України, нас повинні цікавити не лише сучасні праці, а й «методологічно застарілі; помилкові висновки і результати досліджень радянських істориків, їхні концепції, що втратили силу сьогодні, для того, щоб краще зрозуміти «хибні шляхи» та «глухі кути» заполітизованої історіографії, долаючи які, ми наближаємося до наукової істини [7, с.13].

В об'єктивному аналізі доробку західноукраїнських педагогів-науковців є необхідні передумови: накопичений багатий фактичний матеріал, можливість неупередженого, максимально об'єктивного висвітлення історії розвитку педагогічної науки регіону. У цьому контексті слід відзначити наукові дослідження Д.Герцюка, Б.Гречина, Т.Завгородньої, Н.Сабат, Б.Ступарика та ін., присвячені внеску західноукраїнських педагогів у розвиток теорії та практики навчання й виховання, змісту освіти, вдосконалення методики викладання окремих навчальних дисциплін (О.Барвінський, П.Біланюк, А.Домбровський, Я.Кузьмів, І.Ющишин та ін.). Роль в організації українського шкільництва в діаспорі відображено у наукових дослідженнях Г.Білавич, Ю.Калічака, Р.Кіри, С.Романюк, І.Руснака та ін. Однак як цілісне, системне утворення, специфічна сфера людської діяльності і сума набутих знань педагогічна наука, її розвиток в дослідженнях Західного регіону України ще не були об'єктом спеціального вивчення.

Сьогодні в українській педагогіці відбувається перегляд усталених поглядів, трансформація методологічних засад, пошук нових концепцій. Особливий інтерес фахівців, науковців викликають дослідження питань про необхідність рефлексії української педагогіки (Л.Березівська, А.Бойко, Л.Ваховський, В.Гоммонай, Н.Гупан, М.Євтух, В.Курило, О.Любар, М.Стельмахович, О.Сухомлинська, М.Ярмаченко та ін.). Реконструкцію біографій та аналіз творчого доробку видатних українських учених-педагогів здійснили М.Антонець, Л.Буніна, Т.Завгородня, Л.Задорожна, В.Кравець, В.Курило, Т.Логвиненко, Д.Луцик, О.Сухомлинська та ін., історичний розвиток понять, ідей, проблем, теорій дослідили В.Вихрущ, С.Золотухіна, Д.Пашенко, Є.Хриков та ін. Історичні етапи становлення педагогіки в Україні визначили (О.Сухомлинська), відтворили історію наукових закладів і науково-педагогічних шкіл (І.Сіра, Б.Ступарик, М.Ярмаченко та ін.), науковий дискурс щодо розвитку педагогічної науки та історіографії української історії педагогіки розгорнули О.Адаменко, Н.Гупан, М.Євтух тощо.

У згаданих дослідженнях наводиться значний фактологічний матеріал з історії освіти, характеризуються зміст, форми й методи навчально-виховного процесу у різних типах навчальних закладів, що функціонували в Україні. Використання системно-історичного підходу дозволяє виявити особливості розвитку освіти й педагогічної науки в Україні, що дало підстави для прогнозування освітніх процесів і явищ, характерних для сучасності.

За останні десятиріччя пропонувалися різні підходи до предмету історико-педагогічної науки: 1) історія педагогічних ідей та історія педагогічної діяльності (С.Дніпров); 2) історія освіти, педагогічної думки, ментальності (В.Безрогов, Г.Малітус); 3) творча біографія педагога – «персоналізм» (О.Сухомлинська).

Вивчаючи різні теорії, тлумачення подій і явищ історико-педагогічного процесу, історіографія, більш ніж інші дисципліни, порушує методологічні питання (про позиції авторів щодо визначення проблеми, змісту, структури, методів того чи іншого дослідження), глибиною розробки яких значною

мірою визначається й загальний рівень розвитку науки [5, с.6]. Отже розвиток історико-педагогічної науки значною мірою зумовлений успіхами в розробці історіографії.

Перші спроби історіографічних узагальнень припадають на середину ХХст. Зокрема, діаспорний вчений Богдан Крупницький дав побіжний аналіз української радянської історіографії в галузі дослідження становища західноукраїнських земель в складі імперії Габсбургів [9, с.6].

Українська радянська історіографія другої половини ХХ ст. пройшла чотири основні періоди свого розвитку, що охоплювали такі хронологічні рамки: друга половина 1940-х – перша половина 1950-х років – пізній період «сталінщини»; друга половина 1950-х – перша половина 1960-х років – період «хрущовської відлиги»; кінець 1960-х -1980-ті роки – період «брежнєвського застою»; кінець 1980-х – початок 1990-х років – період «горбачовської гласності та перебудови» [9, с.53].

Слід відзначити, що наукова історіографія на кожному етапі свого розвитку створює тривкі стереотипи історичної свідомості соціуму, які еволюціонують зі зміною суспільно-політичних обставин. Але стереотипи минулого накладають відбиток, гальмуючи розвиток наукової думки в нових умовах [4, с.11].

Критичне осмислення нашого минулого має для України важливе соціально-політичне, культурне, наукове та практичне значення. Тому сучасну українську освіту характеризує тенденція до формування нової педагогічної парадигми, переосмислення й об'єктивного висвітлення надбань історико-педагогічної науки, творче використання національного освітнього досвіду, сконцентрованих переважно у теоретичному доробку визначних культурно-освітніх діячів і педагогів минулого.

Характеризуючи стан вітчизняної історичної науки, Я.Грицак визнав, що «після 1991 року історіографія історії України стала однією з найдинамічніших історіографій регіону» (під «регіоном» автор має на увазі пострадянський простір) [4, с.23]. Враховуючи це, ми ставили за мету виявити в кількісному еквіваленті дослідження кожної з них, простежуючи серед інших тенденції розвитку педагогічної науки. Адже без вагомих історіографічних досліджень неможливо уявити процес розвитку історико-педагогічних знань, знайти у ньому прогалини й визначити перспективи подальшої праці, розкрити спадкоємність і нерозривний зв'язок поколінь.

Тому, нами було віднайдено 1012 наукових досліджень з різноманітних питань розвитку даного регіону. Серед них 313 (30,93%) присвячені історико-політичним проблемам, 190 (18,77%) – історико-педагогічним, проблеми виховання були розглянуті у 82 (8,1%) наукових роботах, 212 (20,95%) – з питань біології, географії, геології, землезнавства, картографії та лісового господарства, розвиток економіки та промисловості аналізувався у 56 (5,53%) дослідженнях, питання архітектури та будівництва у 48 (4,74%), питанням медицини присвячені 34 роботи (3,36%). Історико-педагогічні дослідження включають персоналістичний напрям – 36 робіт (18,95%), питання становлення і розвитку освіти регіону – 136 (71,58%), робота об'єднань і товариств розглядається у 18 (9,47%) дослідженнях [10].

Новітні історіографічні дослідження показують, що відбуваються об'єктивні зміни: праці стають менш ідеологічно закомплєксовані і більш виваженими за характером; збільшення кількості джерел за рахунок манітних структур. Тому історіографія повинна не лише аналізувати уявлення та стереотипи певної доби, але й творити історичну пам'ять і політичну культуру нового соціуму, що живе в умовах демократії та політично-методологічного плюралізму [4, с. 165].

В умовах утвердження України, її інтеграції в європейські структури неухильно зростає роль науки (в т.ч. й історичної та педагогічної), покликаної аналізувати минуле, узагальнювати досвід державотворення, обґрунтовувати рекомендації для демократизації життя. У цьому контексті наукове осмислення історії педагогіки, зародження, формування, становлення і розвитку історико-педагогічного напрямку в українській історіографії, історіософії та методології історії педагогіки посідає ключове місце.

Історіографія пов'язана з важливими ідентифікаційною та експертною функціями, оскільки шляхом вивчення джерел ідентифікує саму історичну науку, виокремлює її серед інших дисциплін, виявляє закономірності внутрішнього розвитку, специфіку наукової інтерпретації минулого, концентрує та адаптує інформаційний потік. У цьому виявляється її прикладний характер, адже історіографія, використовуючи різноманітні методи пізнання, покликана виявити теоретичний рівень, методологічні новації та проблемно-тематичні пріоритети сучасних історичних праць [2, с.4].

Перші історіографічні роботи почали з'являтися в середині 1990-х рр. і висвітлювали особливості вивчення системи освіти. Монографія В.П.Коцура про історичні дослідження соціально-політичних змін стала першою загальноісторіографічною працею, що узагальнила перше десятиріччя розвитку новітньої української історіографії. Протягом наступного десятиріччя активізувалися конкретно-історичні дослідження, а суто історіографічних праць виявилось мало. Для історіографічного дискурсу в Україні притаманна певна тематична одноманітність, яка характеризує відносно завершені науково-історичні теми. Так, дисертація О.П.Ситнікова

присвячена історіографії формування системи освіти в УРСР 1920-х рр., О.І.Висовень – з'ясуванню ролі інтелігенції в культурно-освітньому розвитку, І.М.Ващенко – історії польської нацменшини, а книги О.О.Рафальського та Л.Д.Якубової – вивченню нацменшин в Україні загалом. Відбувається накопичення історіографічних праць за галузево-тематичним принципом, але відсутні узагальнюючі дослідження. Винятком є монографії та докторські дисертації О.В.Адаменко [1], С.І.Дровозюка [6].

З проголошенням незалежності України започатковується сучасний період досліджень української історіографії. Розвиток педагогічної науки характеризується пошуком фундаментальних підходів до побудови навчально-виховного процесу, що знаходить відображення в освітніх документах України і вимагає побудови такої педагогічної системи, яка б забезпечила впровадження в освітню галузь синтетичного знання, що формується на основі міждисциплінарних зв'язків.

Отже, умовно історіографічні джерела можна поділити на 4 групи: 1) наукові праці та інші дослідницькі матеріали професійних істориків педагогіки; 2) огляди та рецензії на праці фундаторів і представників історико-педагогічного напрямку; 3) документи наукових установ, у яких працювали педагоги та історики або з якими пов'язана їх творчість; 4) джерела особового походження, тобто біографії істориків і педагогів, їх листування, щоденники, спомини та мемуари, а також аналогічні види свідчень про них [8, с.11].

За інформативним наповненням та проблемно-тематичним розмаїттям важливу групу джерел становлять наукові праці, опубліковані у вітчизняних та зарубіжних журналах, збірниках статей. Репрезентативним історіографічним джерелом є дисертації.

Історико-теоретичні та суто фактологічні пріоритети історіографії становлення радянської системи освіти відображено у працях В.М.Даниленка, М.Ю.Виговського, Г.Г.Єфіменка, Т.Ю.Красовицької, О.П.Ситнікова, Г.Хілліга, Ю.П.Шарапова та ін. З історіографії розвитку освіти захищено кандидатські й докторські дисертації, але жодна не відбиває сучасний історіографічний процес. Перспективними є дослідження повсякденного життя педагогів, форм платної освіти в Україні, впливу ідеологічних факторів на ментальність молоді, побуту студентів, особливостей функціонування політичної цензури в освітній галузі [2, с.19].

Окремі аспекти теорії самоорганізації з педагогічної точки зору знайшли відображення у працях вітчизняних (Г.П.Васянович А.В.Євтодюк, В.А.Кушнір, В.С.Лукай, О.В.Чалий й ін.) та зарубіжних (В.І.Аршинов, В.Г.Буданов, Л.Я.Зоріна, Є.М.Князева, С.Д.Пожарський, М.М.Таланчук, С.С.Шевельова та ін.) науковців.

Вивчення наукових джерел дозволило встановити, що у межах класичного підходу педагогічна думка зосереджується на описі статичних станів педагогічних систем, їхньому морфологічному і функціональному аналізі.

За останні роки дослідження історії розвитку освіти, зокрема в Галичині набули ширших масштабів і нового спрямування. Зокрема, значний науковий інтерес з погляду залучення раніше недоступної джерельної бази становлять праці Б.Ступарика, який ґрунтовно досліджував проблеми національної школи та виховання в педагогічній думці Галичини за часів іноземної окупації (1772-1939 рр.). Діяльності товариства «Рідна школа» присвячено статті Г.Білавич, Д.Герцока, Н.Кошелевої, О.Кузьмінець, І.Цепенди. До проблеми підготовки майбутніх учителів в учительських семінаріях звертається у своїх статтях М.Барна, Т.Завгородньої. Негативні наслідки від запровадження в українських школах двомовності показує З.Книш. Аналіз навчально-виховної діяльності окремих середніх українських навчальних закладів висвітлено у працях В.Вериги, І.Курляк, Р.Кухара.

Таким чином, вищезазначене виявляє певну тенденцію еволюції педагогічної думки та відображає інноваційне спрямування розвитку сучасної освіти.

Список використаних джерел та літератури:

1. Адаменко О. В. Українська педагогічна наука в другій половині ХХ століття : [моногр.] / О. В. Адаменко. – Луганськ : Альма-матер, 2005. – 704 с.
2. Васильчук Г. М. Сучасна українська та зарубіжна історіографія соціально-політичного і культурно-духовного розвитку Української РСР в 20-30-і рр. ХХ ст. : автореф. дис.... д-ра іст. наук : 07.00.06 / Г. М. Васильчук. – К., 2008. – 40 с.
3. Великочий В. С. Українська історіографія суспільно-політичних процесів у Галичині 1914-1919 рр. : дис... д-ра іст. наук : 07.00.06 / В. С. Великочий. – К., 2010. – 591 с.
4. Гуменюк Т. І. Західноукраїнські землі в 1939-1941 рр.: історіографічний аналіз : дис... канд. іст. наук : 07.00.06 / Т. І. Гуменюк. – Івано-Франківськ, 2006. – 231 с.
5. Гупан Н. М. Історіографія розвитку історико-педагогічної науки в Україні / Н. М. Гупан. – К., 2000. – С.6.

6. Дровозюк С. І. Історіографія національно-культурного та духовного життя українського селянства 20–30-х рр. XX ст. : автореф. дис... д-ра іст. наук : 07.00.06 / С. І. Дровозюк. – К., 2006. – 35 с.
7. Коцур В. П. Соціальні зміни і політичні процеси в Україні 1920-30-х рр.: історіографія : дис... д-ра іст. наук : 07.00.06 / В. П. Коцур. – К., 1999. – 475 с.
8. Лебедева Ю.О. Державницький напрям української історіографії 1920-1930-х рр.: 07.00.06 / Автореф.дис...к. і. н. / Ю.О.Лебедева. – К., 2008. – 20с.
9. Мандзяк В. П. Історіографія українського національного руху в Галичині XIX – початку XX ст. : дис... канд. іст. наук : 07.00.06 / В. П. Мандзяк. – Львів, 2006. – 260 с.
10. Наукові дослідження Західного регіону України другої половини XX – початку XXI століття: алфавітно-бібліографічний покажчик / упорядник Стражникова І. В. – Івано-Франківськ : НАІР, 2012. – 96 с.
11. Національна доктрина розвитку освіти // Кремень В. Г. Освіта і наука України: шляхи модернізації: (Факти, роздуми, перспективи) / В. Г. Кремень. – К. : Грамота, 2003. – С. 180.
12. Оглоблин О. Проблема схеми історії України XIX – XX століття (до 1917 року) / О. Оглоблин // Український історик. – 1971. – № 1–2. – С. 5–16.

Анотація

И.В.Стражникова

Литературная база историко-педагогических исследований Западного региона Украины

В статье автор раскрывает коренные изменения научных парадигм в мировой историографии, обосновывает актуальность исследований из историографических проблем, доказывает, что проблемное историографическое исследование активизирует усилие современных ученых, убыстряет более глубокое изучение историко-педагогических вопросов, позволяет определить наиболее эффективный путь их решения, которое нуждается в углубленном анализе и привлечении новых источников.

Ключевые слова: исследование, наука, анализ, историография, эволюция педагогической мысли.

Summary

I.V.Strazhnikova

Literary Base of Historical and Pedagogical Researches of the Western region of Ukraine

In the article the author exposes the drastic changes of scientific paradigms in the world historiography, grounds the topicality of researches on historiographical problems, proves that problematic historiographical research activates the effort of modern scientists, speeds up more profound study of historical and pedagogical issues, allows to define the most effective way of their decision that needs a profound analysis and bringing in new sources.

Key words: research, science, analysis, historiography, evolution of pedagogical idea.

Дата надходження статті: «1» жовтня 2013 р.

УДК 378. 013 (147)

Н.Г.ТАРАПАК,

кандидат педагогічних наук, доцент
(м.Харків)

Критерії визначення етапів формування «ціннісних орієнтацій» студентів вищих навчальних закладів мистецького профілю України

Розкрито сутність творчого процесу митця в мистецько-педагогічному процесі, обґрунтовано та схарактеризовано критерії періодизації процесу формування ціннісних орієнтацій студентів вищих навчальних закладів мистецького профілю України XX століття, визначено зміст, методологію та підходи до розгляду цього феномену на певному етапі розвитку вищої професійної школи та науково-педагогічної теорії в цілому.

Ключові слова: цінність, ціннісні орієнтації, підхід, періодизація, вищий навчальний заклад, мистецький.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Дослідження ціннісних орієнтацій студентства відіграє особливу роль у визначенні змісту психолого-педагогічного супроводу молоді особистості у процесі життєвого, зокрема, професійного становлення, що знаходить підтвердження у незгасаючому інтересі науковців і практиків до цієї проблематики. Оскільки в ціннісній орієнтації акумулюється життєвий досвід людей, наявність усталених ціннісних орієнтацій свідчить про зрілість людини як особистості. Проявляються вони в діяльності та поведінці людини, та є своєрідним індикатором ієрархій переваг, які людина надає матеріальним чи духовним цінностям у процесі своєї життєдіяльності. Діяльність людини невіддільна від ціннісної орієнтації, та завжди носить індивідуальний характер.

Соціально значущий характер ціннісної орієнтації унеможливорює відокремлення розгляд розвитку цього феномену від загальних інтересів суспільства, соціально-політичних тенденцій його